

KIRJALLISUUTTA / BOOK REVIEWS

Ortodoksiset kirkot ja Euroopan unioni

Jonathan Chaplin & Gary Wilton (eds.), *God and the EU. Faith in the European Project*. London: Routledge 2016, 290 s.

Jonathan Chaplinin ja Gary Wiltonin toimittama, vuonna 2016 ilmestynyt teos *God and the EU: Faith in the European Project* tarkastelee kristinuskon ja kristillisten kirkkojen suhdetta Euroopan unioniin (EU). Teoksen lähtökohtana on huomio, että unioni perusarvoineen ja aatehistorioineen nojaa vahvasti kristilliseen perintöön, joskin tämä seikka on suuressa määrin jätetty huomiotta. Teos tarjoaakin tarpeellisen artikkelikokoelman, joka esittelee kristillisperäisiä vaikutteita EU:ssa teologisista, kansallisista ja poliittisista näkökulmista. Kokonaisuuden ensimmäinen osa sisältää tunnustuskuntaakohtaisia teemaa avaavia tekstejä. Toinen osa pitää sisällään uskonnon asemaa unionissa, uskonnonvapauden toteutumista ja EU:n politiikka-alueita tarkastelevia artikkeleita.

Tunnustuskuntien osalta kirja rajautuu katolisen kirkon sekä protestanttisten ja ortodoksisien kirkkojen tarkasteluun. Ortodoksisille kirkkoille ensisijainen viitepiste ei perinteisesti ole ollut Eurooppa, vaan viiden vanhan patriarkaatin muodostama kristikunta. Jännitteinen suhde Rooman kanssa on ortodoksisessa maailmassa vaikuttanut siihen, että niin sanottu länsi on koettu uhkana tai ainakin poliittisesti, kulttuurisesti ja teologisesti ”toisena”. Toisaalta Berliinin muurin murtumisen ja sen myötä kasvaneen venäläisdiasporan, EU:n itälaajenemisen sekä Lähi-idän levottomuuksia seuranneen muuttoliikkeen myötä Euroopasta on hiljattain tulossa koti suurelle osalle idän kristittyjä.

Peter Petkoff käsittelee ortodoksisien kirkkojen asemaa unionissa artikkelissaan *New worlds and new churches: the Orthodox church(es) and the European Union*. Ortodoksisien kirkkojen suhdetta unioniin määrittää ennen muuta

niiden kirkkopoliittinen epäjärjestys sekä monimutkaiset – haasteellisetkin – keskinäiset suhteet. Ortodokseilla on teologisia ja kriittisiä kantoja unionin ja niin sanotun ”lännen” perustavia teesejä kohtaan. Edelleen ortodoksisten kirkkojen ja EU:n suhteita hämmentävät merkittävät ortodoksidiasporat Venäjältä, Lähi-idästä ja Itä-Euroopasta. Kirkkopoliittisen hajaantumisen vuoksi ei myöskään ole mahdollista puhua yhdestä ainoasta ortodoksisen maailman suhtautumistavasta unioniin, vaan ortodoksisilla kirkkoilla (ja valtioilla, joiden alueilla ne vaikuttavat) on keskenään hyvin erilaisia suhteita siihen. Osa paikalliskirkoista, kuten Romania ja Viro, suhtautuu unioniin virallisissa lausunnoissaan myönteisesti. Toisilla, esimerkiksi Kyproksella ja Kreikalla, on siihen käytännönläheinen mutta myös kriittinen kanta, jota on edelleen kärjistänyt vastaavia maita kurittanut talouskriisi. Osalla paikalliskirkoista on läheinen yhteys Moskovan patriarkaattiin, mikä näkyy niiden suhtautumistavassa EU:in ja laajemmin kansainväliseen yhteisöön. On siis mahdotonta tarkastella ortodoksisen maailman suhdetta Eurooppaan tai sen yhteisöihin kokonaisuutena, sillä suhteet limittyvät monimutkaisten kulttuuristen ja poliittisten jakolinjojen kanssa.

Toisaalta Petkoff nostaa esille myös ortodoksisen poliittisen teologian poissaolon. Maallisen esivallan puolesta rukoillaan, mutta kirkko ei kuitenkaan julista yhteiskunnallisen muutoksen velvoitetta liturgian ulkopuolella. Yhteiskunnallinen ja poliittinen muutos on ortodoksisessa ajattelussa perustunut sisäiselle hengelliselle kasvulle ja muutokselle, ei ulkoisiin poliittisiin ohjelmiin sitoutumiselle. Tässä piilee kirjoittajan mukaan paradoksi: näennäisestä epäpoliittisuudestaan huolimatta ne ovat sidoksissa poliittisiin instituutioihin, jotka vaikuttavat niihin. Suomessa ja paikoin muuallakin Euroopassa ortodoksisen paikalliskirkon asema suhteessa valtioon määrittyy rinnakkain elävien katolisen tai protestanttisten kirkkojen valtiosuhteen kautta. Kirjoittaja toteaa, että EU voi tarjota ortodoksisille kirkkoille hedelmällisen maaperän, jolla ne voivat irtaantua uskonnollisesta nationalismista, ja ortodoksidiasporat voivat muodostaa uusia kirkollisia yhteisöjä ilman etnofyletismiä. Osa ortodoksisen kirkon teologisesta perustasta taas on heikosti yhteen sovittavissa EU:n peruslähtökohtien kanssa. Toisaalta ortodoksisesta teologiasta nousee myös juonteita, joita muissa sisarkirkoissa ei välttämättä ole, mutta jotka sopivat hyvin yhteen EU:n periaatteiden kanssa. Esimerkkinä voidaan mainita ajatus kuninkaallisesta papistosta (ja siitä ainakin periaatteessa seuraava maallikoiden suuri rooli kirkossa) ja EU:n läheisyysperiaate: molempiin liittyy osallisuuden jakautuminen kaikille suoraan yhteisössä.

Artikkelissa vähäiselle huomiolle jäävät ortodoksisten kirkkojen anti-ekumeeniset sentimentit, jotka kytkeytyvät myös kansallisiin ja kansainvälisiin poliittisiin suhteisiin. Yleisesti ottaen EU vaikuttaa kirkkoihin siten, että ne lähentyvät ja muuttuvat ekumeenisemmiksi. Petkoffin mukaan ortodoksisen poliittisen teologian puute tai sen sirpaleisuus on myös johtanut siihen, että EU-instituutioiden ortodoksiäänät edustavat useammin yleiskristillisiä kuin suoranaisesti ortodoksisia kantoja. Se, että Euroopan kirkkojen konferenssiin kuuluu ortodoksisia kirkkoja myös EU:n ulkopuolelta viittaa jälleen monimutkaiseen inter-ortodoksisiin suhteisiin. Kiinnostava esimerkki ortodoksisesta moniäänisyydestä ja myös sisäisestä ristiriitaisuudesta on ortodoksisten kirkkojen EU-edustustojen komitean vuonna 2014 antama Euroopan vaaleja käsittelevä kannanotto¹. Se ottaa kantaa etenkin ihmisoikeus-, ympäristö- ja sosiaalikesymyksiin, ja korostaa ettei unioni voi toimia yksinomaaisesti talousyhteisönä. Dokumentti suorasanaisesti myös kehottaa kristittyjä mahdollisimman laajaan poliittiseen osallistumiseen. Petkoffin mukaan huomionarvoista on kuitenkin se, että ortodoksiset kirkot kommunikoivat eri tavoin eri yleisöille. Siinä missä kirkkojen edustustot sitoutuvat EU-instituutioiden päämääriin ja kommunikoivat Brysselissä sujuvasti niiden omaksuamalla kielellä, kansalliset ortodoksiset kirkot ovat poliittisesti huomattavan passiivisia tai tukevat paikallisia poliittisia eliittejä.

Teoksen toinen osa keskittyy lähemmin politiikka-alueisiin, joista tarkastellaan erityisesti neljää: uskontoa, taloutta, ympäristöä sekä tiedettä ja tutkimusta. Toisen osan artikkeleissa tapahtuu osittain paradigmamuutos, joka kääntää aihepiirin tarkastelukulmaa. Siinä missä teoksen alkuosa tarkastelee kirkkojen toimintaa ja suhdetta EU:in, toisen osa artikkelit ottavat osittain lähtökohdakseen kristillisiä oppisisältöjä tai periaatteita, joiden kautta aihepiirejä tarkastellaan.

Janet Weatherley-Singhin ja kanssakirjoittajien artikkeli EU:n ympäristöpolitiikasta arvioi kiinnostavasti luonnon monimuotoisuuden suojelua kristillisestä näkökulmasta. Puoli vuosisataa taaksepäin kristinuskoa suomittiin nimenomaan luontoa riistävänä ideologiana: luonnonsuojelijoiden mukaan kristinuskon antroposentrisyys on edesauttanut luonnonvarojen riistoa. Toisaalta useat nykyiset uskontojohtajat, paavi ja ekumeeninen patriarkka mukaan lukien, ovat voimakkaasti nostaneet esille ympäristökysymyksiä ja sanallistaneet ympäristökriisiä myös hengellisenä kriisinä. Artik-

¹ Saatavilla: <https://mospat.ru/en/2014/04/11/news100717/>.

kelin kirjoittajat osoittavat case-tutkimuksen kautta, miten vaatimattomilla uskontoperustaisilla liikkeillä voi olla merkittävä vaikutus EU lainsäädännön soveltamiseen. Diane Jane Beechin artikkeli nostaa puolestaan EU:n tiede- ja tutkimuspolitiikan eettisen keskustelun ytimeen. Kirjoittajan mukaan tutkimuspolitiikkaa ovat ajaneet ensisijaisesti taloudelliset intressit. Arvokeskustelun ydin tulee esille vaatimuksena, että EU:n investoidessa tieteeseen ja innovaatioihin se ei ensisijaisesti voi pyrkiä tuottamaan taloudellista kasvua, vaan laajempaa yhteiskunnallista hyvää. Taloutta käsitellään teoksessa myös omassa artikkelissaan, Johan Graaflandin kristillistä talousetiikkaa analysoivassa tekstissä.

Lucian N. Leusteanin uskontokuntien edustusta ja vaikutusta unionissa käsittelevä artikkeli analysoi konkreettisemmin eri kirkkokuntien toimintaa. Kirjan kokonaisuuden kannalta perustuvanlaatuinen teksti on hieman erikoisesti sijoitettu kirjan kahdesta osasta jälkimmäiseen. Kirjoittaja referoi artikkelin alussa nykyisen EU:n muotoutumisen vaiheita ja kirkkokuntien suhdetta niihin. Huomiolle pantavaa on se aatteellinen ilmapiiri, joka Euroopassa valitsi unionin syntyvaiheiden aikana. 60-luvun loppupuolella tutkijat pitivät vääjäämättömänä kaiken kattavaa sekularisaatiota ja uskontojen katoamista. Vaikka ennustus huomattiin myöhemmin paikkansapitämättömäksi, unionin suhteissa uskontokuntiin se vaikuttaa edelleen. Tiedonvaihto kirkkojen ja EU-instituutioiden välillä heijasteli sitä, kuinka uskonto nähtiin yleisesti. Itse ”uskonto” ymmärrettiin joidenkin EU-virkamiesten henkilökohtaiseksi kiinnostuksenkohteeksi, ja uskontokuntien edustustot puolestaan osana laajaa ja kasvavaa kansalaisyhteiskunnan verkostoa, joka lobbaa Brysselissä. Leusteanin artikkelia täydentää hyvin Guy Miltonin EU:n perustusasiakirjoja käsittelevä teksti, joka tarkastelee niiden kristillisiä vaikutteita.

Eräs keskeinen kirjan rajauksen ulkopuolelle jäävä politiikka-alue ja teema on muuttoliike. Siirtolaisuuden tarkastelu olisi ollut keskeistä jo siksi, että maahanmuutto on voimakkaasti poliittisia jakolinjoja tuottava aihe – nämä jakolinjat ovat esillä niin valtioiden sisäisissä puoluepolitiikoissa, kirkkojen sisäisissä suhteissa kuin Euroopan unionin jäsenvaltioidenkin välisissä suhteissa. Eurooppaan kohdistuva muuttoliike on ravistellut unionin ydinarvoja, sillä jäsenvaltioiden keskeinen vastuunjako ja solidaarisuus eivät ole toistaiseksi käytännössä toteutuneet siten kuin monilla muilla politiikka-alueilla. Vastuunjako kannattavat jäsenvaltiot – Kreikka, Italia, Saksa ja Ruotsi – jotka ovat toistaiseksi kantaneet päävastuun niin sanotun pakolaiskriisin hoidosta, ovat aiheellisesti kokeneet, että muun muassa Unkari ja Puola ei-

vät ole kantaneet vastuutaan yhteisen haasteen äärellä. Jännitteet heijastuvat paitsi unionin jäsenmaihin kokonaisuudessaan myös niiden sisällä toimiviin kirkkoihin. Muuttoliike olisi ollut olennainen käsiteltävä aihekokonaisuus myös maahanmuuttajakirkkojen vuoksi. Nimenomaan maahanmuuttajakirkkojen asema ja muotoutuminen Euroopassa olisi mahdollisesti valottanut kiinnostavalla tavalla uskontojen ja kirkkojen tilannetta unionissa ylipäätään. Teologisesta näkökulmasta tarkastellen muuttoliikkeet tuovat esiin myös eklesiologisia ja pastoraalisia kysymyksiä, jotka eivät jää ainoastaan kirkkojen sisäisiksi vaan nousevat myös niiden keskinäisiä ja yhteiskunnallisia suhteita muuttaviksi.

Talvikki Ahonen